

## RYS HISTORYCZNY PRZEMIAN RADY STANU,

W JÉJ ATTRYBUCYACH, W SKŁADZIE ORGANICZNYM I KOMPLETACH, W TOKU  
EPOKI OD ROKU 1807 AŻ DOTĄD.

---

Do walnych zadań prawa publicznego, *jus publicum*, utwierdzającego system i porządek organiczny rządu krajowego; podział i atrybucye władz rządowych i obowiązki urzędników wykonawczych, poczynawszy od najwyższych stopni i schodząc do najniższych szczebli: należy zaiste organizacya korporacyi i władzy powoływanej do przestrzegania i postępowego rozwijania ogólnego porządku publicznego organicznego.

W nowożytnéj Francyi, w prądzie wywrotu stanu społecznego feudalnego i średniowiecznego, powstał i ustalił się nowy system prawa publicznego, początkującego od dwóch najwyższych władz rządowych, a mianowicie od władzy wykonawczéj i władzy prawodawczéj, a wyróżniający ku sterowi i działaniu obu tych władz Radę Stanu i Radę ministrów; jako téż pod względem bezpośredniego zarządu, dwa główne a niezawisłe od siebie organa rządowe: administracyi publicznej i sądownictwa.

System ten organiczny rządowy doszedł do kraju tutejszego, mocą ustawy konstytucyjnej byłego Księstwa Warszawskiego z dnia 22 lipca 1807 roku, a dochował się w walnych swoich założeniach i rysach, zwłaszcza co do administracyi publicznej i sądownictwa do dni naszych, pomimo zmian politycznych utworzeniu Królestwa Polskiego z konstytucyą z d. 15/27 listopada 1815 roku i pó-

zniejszemu jój zastąpieniu statutem organicznym Królestwa z dnia 24 lutego 1832 roku, jako téż nawet ustawie z dnia 24 marca 1842 roku o Warszawskich departamentach IX i X Rządzącego Senatu towarzyszących.

Rada Stanu, w ogólności, powołaną była do skoncentrowania w swojém łonie, wiedzy i działania odnoszącego się do toku i steru wszelkich kierunków rządu krajowego.

W epoce téj od r. 1807, aż dotąd, prócz wymienionych *trzech* głównych statutów krajowych, zapadło kolejną zmian prawa publicznego, *pięć* organizacyj Rady Stanu, oraz szósta, przeobrażająca Radę Stanu na Ogólne Zebra nie Warszawskich departamentów Rządzącego Senatu, a mianowicie: dwie za byłego Księztwa Warszawskiego, pierwsza o atrybucyach Rady Stanu z dnia 24 grudnia 1807 r., druga z dnia 14 września 1810 roku jój procedurę rozwijająca; następnie w okresie Królestwa Polskiego *trzy*, właściwie cztery, a mianowicie pierwsza z d. 19 listopada (1 grudnia) 1815 roku, pod powagą konstytucyi Królestwa; druga z dnia  $1\frac{1}{2}$ , grudnia 1832 roku i trzecia dotycząca przemiany Rady Stanu na Ogólne zebranie warszawskich departamentów R. S. z dnia 26 marca 1842 roku: obie te pod powagą statutu organicznego Królestwa z dnia 24 lutego 1832 r.; nakoniec czwarta z dnia 24 maja (5 czerwca) 1861 r.

Nim się powie o organicznych przemianach kształtu, składu i kompletów Rady Stanu, wprzód jój powołanie, znaczenie i atrybucye, przy początkowaniu od konstytucyi lub statutów krajowych, wyłuszczyć potrzeba, gdy dla osiągnięcia poglądu ogólniejszego i uchwycenia wątku, poznanie istoty rzeczy, wystawę i oblicze formy poprzedzić powinno.

Atrybucye Rady Stanu znachodzą się: w konstytucyi b. Księztwa Warszawskiego, w artykułach 14 i 17; w konstytucyi Królestwa Polskiego w artykule 73; w statucie organicznym Królestwa, w artykule 29; nie mniej w organizacyach Rady Stanu b. Księztwa Warszawskiego, według pierwszej z r. 1807, w tytule II artykułach 5 i 18; według drugiej z r. 1832, w napisach tytułów II, III, IV i V; w organizacyach Rady Stanu Królestwa, według



pierwszej z r. 1815 w tytule III o Zgromadzeniu Ogólnem Rady Stanu, w rozdziałach I, II, III, IV, V; według drugiej z r. 1832 w całym rozwoju działań Rady Stanu; następnie w ustawie co do Ogólnego Zebrania Warszawskich departamentów R. S. w artykułach 84 i 85; nakoniec po zniesieniu tego Ogólnego Zebrania, w najnowszej organizacyi Rady Stanu z r. 1861 w tytule II co do tak zwanego Składu Sądzącego; w tytule III co do Ogólnego Zebrania.

W krótkim okresie byłego Księstwa Warszawskiego, powołanie Rady Stanu, stosowanie do artykułów 15 i 17 ustawy konstytucyjnej tegoż Księstwa, oraz organizacyi pierwotnej Rady Stanu, w tytule II §§ach 5, 18, 19, 20 i 21 jej atrybucye szczegółowo wytykających; nie-mniej drugiej, głównie jej procedurę rozwijającej, polegało.

I. w zakresie władzy prawodawczej na roztrząsaniu, układaniu i stanowieniu, raczej wykończeniu *projektów* do praw i urządzeń administracyi publicznej.

II. w zakresie władzy wykonawczej, *pouvoir executif*,

- a. na roztrząsaniu każdego roku, generalnych etatów czyli budżetu dochodów i wydatków; na roztrząsaniu generalnej repartycyi na departamenta (ziemskie) podatków, oraz na rozważaniu ogólnego systematu zarządu dóbr narodowych.
- b. na rozpoznawaniu sporów czyli kollizyi juryzdykcyjnych między administracyą publiczną, a sądownictwem zajęć mogących; na sprawowaniu sądu *kassacyjnego* według oddzielnej organizacyi tegoż sądu z dnia 3 kwietnia, 1810 r.; na sprawowaniu oddzielnego sądownictwa administracyjnem zwanego, *in merito*, w drugiej i ostatniej instancyi.
- c. na rozpoznawaniu (dyscyplinarném) skarg, z urzędu lub prywatnie zanesionych przeciwko urzędnikom administracyjnym, przez króla mianowanym, ku oddawaniu ich pod sąd kryminalny, za przewinienia w obowiązkach urzędowania.

W następnym okresie Królestwa Polskiego, polegającym na kolejnych modyfikacyach rządu krajowego, według ustawy konstytucyjnej z r. 1815 i statutu organi-

cznego z r. 1832, powołanie Rady Stanu, w miarę artykułu 73 tejże ustawy i artykułu 29 tegoż statutu, jako też według odpowiednich kardynalnym Statutom krajowym organizacyi Rady Stanu, jednéj z r. 1815, drugiej z r. 1832 zachowało barwę jednostajności:

I. w zakresie władzy prawodawczej co do roztrząsania i układania wszelkich projektów do nowych praw i urządzeń administracyjnych, do ogólnego zarządu Królestwa zmierzających.

II. w zakresie władzy wykonawczej.

a. co do roztrząsania każdego roku sprawozdań głównych wydziałów rządowych o postępie administracyi i stanie funduszków publicznych, a w tej kategorii, według brzmienia Statutu organicznego Królestwa z r. 1832 co do przejrzania budżetu rocznego o dochodach i wydatkach Królestwa;

oraz raportów kontrolera generalnego, czyli prezesa izby obrachunkowej, co do rewizyi rachunków różnych gałęzi zarządu;

b. co do rozwiązywania sporów juryzdykcyjnych między władzami administracyjnymi a sądowymi;

c. co do oddawania pod sąd urzędników administracyjnych przez Króla lub w Jego imieniu mianowanych, za przestępstwa w urzędowaniu.

Atrybucye tę Rady Stanu, z wyłączeniem z nich wszakże „rozpatrzenia budżetu przychodów i wydatków, tudzież sprawozdań wydziałów naczelných zarządu krajowego”.

w skutek Najwyższego ukazu z dnia  $\frac{6}{18}$  września 1841 r. (tom 27 Dz. Pr.) ustawą z dnia 26 marca v. s. 1842 r. o Warszawskich departamentach IX i X Rządzącego Senatu i ogólném ich zebraniu) według jej artykułów 84 i 85 przeniesionemi zostały na Ogólne Zebranie Rządzącego Senatu, w miejsce usuniętej Rady Stanu ustanowione z tém nadmienieniem, że do kategorii sporów juryzdykcyjnych i spory o zakres władzy między władzami duchownymi a sądowymi, oraz między samemi władzami duchownymi (odnośnie do prawa o małżeństwie z r. 1836) należą; że nadto do kategorii dotyczącej oddawania pod sąd urzędników przez króla mianowanych,



wchodzi i rozpoznawanie zarzutów senatorom i członkom senatu poczynionych o przestępstwa w urzędowaniu.

Przypomnieć tu przychodzi, że konstytucya byłego Księstwa Warszawskiego w artykule 17, jakoteż odpowiednia jęj organizacya Rady Stanu zamieściły między atrybucyami Rady Stanu rozpoznawanie *sporów w rzeczach administracyjnych, du contentieux de l'administration*, obejmujące w sobie z jednej strony sprawowanie tak zwanego sądownictwa administracyjnego, z drugiej rozstrzyganie kwestyj kompetencyjnych w zakresie administracyi publicznej wyniknąć mogących: czy spór rozwiązania wymagający, ulega bezpośredniej samodzielnej decyzji administracyjnej, czy rozpoznaniu i zawyrokowaniu sądu administracyjnego.

O tęg materyi i atrybucyi Rady Stanu nie ma żadnej wzmianki ani w konstytucyi Królestwa z r. 1815 i odpowiedniej jęj organizacyi Rady Stanu z tegoż roku, ani w Statucie organicznym Królestwa z r. 1832 i odpowiedniej mu organizacyi Rady Stanu z tegoż roku, ani w ustawie o warszawskich departamentach IX i X Rządzącego Senatu z r. 1842.

Pomimo to wydane jeszcze pod dniem 20 lutego 1816 r. przez Namiestnika królewskiego w Radzie Stanu postanowienie, którém z powodu zaległych, jakoteż wówczas bieżących sporów administracyjnych, ostateczne tychże sporów rozstrzyganie osobno utworzonej *Delegacyi administracyjnej*, tymczasowo poruczoném zostało, przypuszcza, że atrybucya ta w zwykłym porządku do Rady Stanu należy.

Dopiero po zaprowadzeniu, postanowieniem Namiestnika królewskiego w Radzie Stanu z dnia 3 lutego 1816 r., organizacyi władz administracyjnych wojewódzkich, według konstytucyi z r. 1815, jakoteż po powoływaniem postanowieniu z dnia 20 lutego 1816 r., zapadło *postanowienie królewskie* z dnia 30 marca (11 kwietnia) 1817 r., które obok poruczenia sądownictwa *tymczasowego* w sporach administracyjnych komissyom wojewódzkiej, w miejsce dawnych rad prefekturalnych, w artykule 2 wyrzekło: „*że atrybucya Rady Stanu byłego Księstwa Warszawskiego, co do sądownictwa sporu administracyjnego, pozostaje przy*

*Radzie Stanu Królestwa*", a tylko do dalszego czasu tymczasowe sprawowanie tegoż sądownictwa w zastępstwie Rady Stanu, przy powyższej Delegacyi administracyjnój zachowało.

Ta zaś tymczasowa władza Delegacyi administracyjnój ustala na mocy postanowienia Księcia Namiestnika w Radzie Stanu z dnia 26 listopada 1822 r., zwracającego odtąd *ostateczne sądownictwo sporów administracyjnych do Rady Stanu*, a wskazującego jej oraz porządek i pravidła postępowania podług organizacyi Rady Stanu, oraz organizacyi wewnętrznej ogólnego zgromadzenia téjże Rady, obydwóch z d. 19 listopada (1 grudnia) 1815 r., tudzież postanowienia królewskiego z dnia 30 marca (11 kwietnia) 1817 r., poruczającego komissyom wojewódzkim tymczasowe sprawowanie sądownictwa administracyjnego; nakoniec postanowienia Namiestnika król. w Radzie Stanu z dnia 20 lutego 1816 r. o Delegacyi administracyjnój, w postanowieniu z dnia 26 listopada 1822 r. w artykule 22 mylnie uchwałą najwyższą zwanego.

W przewidzianych tu *pravidłach postępowania* co do spraw sporu administracyjnego, organizacya Rady Stanu z r. 1832, na Statucie organicznym Królestwa oparta, ani późniejsza ustawa o Warszawskich departamentach IX i X Rządzącego Senatu i jego ogólném zebraniu, ani najpóźniejsza organizacya Rady Stanu z r. 1861, żadnej zmiany nie przedsiębrały i dlatego dotąd za normę postępowania w sądownictwie administracyjném służyć powinny.

W duchu dawniejszych organicznych atrybucyj Rady Stanu, zaprowadzona Najwyższym ukazem z dnia 24 maja (5 czerwca) 1861 r. organizacya téjże Rady podzielonej na dwa oddziały, a mianowicie na *Ogólne zebranie* i tak zwany *Skład sądzący*, wydzieliła:

I. Dla Ogólnego zebrania Rady Stanu *rozpoznawanie*:

- a. projektów do nowych praw, ustaw lub organizacyj, odnoszących się do ogólnego zarządu Królestwa, a przygotowanych przez właściwe organa rządowe, z polecenia Najwyższego lub Namiestnika;
- b. rocznego budżetu dochodów i wydatków Królestwa;
- c. sprawozdań Zwierzchnich wydziałów rządowych administracyjnych, do których i komissya rządowa



sprawiedliwości się liczy, oraz izby obrachunkowej i raportów oddzielnych kontrolera generalnego czyli prezesa izby obrachunkowej, co do obrotu funduszków Królestwa; niemniej komissyi umorzenia długu krajowego;

d. przedstawień rad gubernialnych, dawniej wojewódzkiemi lub obywatelskiemi, a jeszcze dawniej departamentowemi zwanymi; nakoniec

e. podawanych do Rady Stanu przez prywatne osoby próśb i skarg na nadużycia urzędników lub naruszenie przez nich ustaw.

II. dla składu sądu Rady Stanu rozpoznawanie:

f. decyzji wydziału spórnego Rady Stanu w przedmiotach heraldycznych;

g. sporów jurysdykcyjnych między administracyjnymi a sądowymi władzami, tudzież sporów o zakres władzy między sądami duchownymi a cywilnymi lub między samymi sądami duchownymi (różnych wyznań);

h. sporów sądownictwu administracyjnemu ulegających;

i. sporów z ustawy celnéj; nakoniec

k. *czynienie wniosków* względem oddawania pod sąd, za wykroczenia w urzędowaniu, urzędników następujących, a mianowicie: członków Rady Administracyjnej i Rady Stanu, sekretarza Stanu; senatorów lub członków Senatu; naczelných prokuratorów; członków Komissyj Rządowych; gubernatorów cywilnych; w ogólności urzędników Najwyżéj mianowanych lub zatwierdzonych.

Po szczegółowém wyliczaniu materyalnych atrybucyj Rady Stanu, według toku ubiegłéj od r. 1807 epoki, nasuwa się sama z siebie uwaga: że to proste ich wyszczególnienie nie wyświeca istotnego w porządku organicznym rządowym i społecznym znaczenia Rady Stanu, zwłaszcza że używane w całej téj epoce techniczne wysłowienie „że Rada Stanu rozpoznaje, roztrząsa, układa, stanowi, decyduje, rozwiązuje lub czyni wnioski” pozostawiają wszelką niepewność pod względem *mocy stanowczej lub ostatecznej*, jakaby do rozmaitych atrybucyj lub działań Rady Stanu przywiązana być mogła.

Z téj strony zapatrując się na atrybucye Rady Stanu, uderza to spostrzeżenie, że Rada Stanu byłego Księztwa Warszawskiego żadnej w niczem nie używała władzy stanowczej lub ostatecznej, gdy wszystkie jéj obradowania, decyzye lub *wyroki*, bądź to do przedmiotów prawodawczych, bądź to do działań władzy wykonawczej, bądź to do orzeczeń administracyjnych lub sądowniczych odnoszące się, podług ustawy konstytucyjnej byłego Księztwa Warszawskiego, w artykule 18, oraz organizacyi Rady Stanu pierwszej z r. 1807 w art. 9, drugiej z r. 1810 w artykułach 33, 70, 99 i 113, *zatwierdzeniu* króla ulegały, a tém samém zmienionemi lub usuniętymi być mogły.

Sprawowała wprowadzie Rada Stanu tegoż Księztwa, z mocy artykułu 16 ustawy konstytucyjnej, jakoteż artykułu 5 organizacyi pierwotnej, powołanie *sądu kassacyjnego*; lecz wyroki interpretacyjne tegoż sądu w materyi prawa lub postępowania cywilnego lub kryminalnego, z wątku swojego ulegały bądź uznaniu sądów ostatecznie *in merito* wyrokujących, bądź deklaracyi interpretacyjnej króla, stosownie do oddzielnéj organizacyi sądu kassacyjnego z dnia 3 kwietnia 1810 r. artykułu 19, albo téż co do oddawania wyższych urzędników sądowych oraz sędziów pokoju pod sąd kryminalny lub uznania ich za zasługujących na dymissyą, decyzji króla, według artykułu 101 téjże organizacyi. Same tylko spory kompetencyjne lub sprawy o wyznaczenie sądu lub odesłanie sprawy do innego sądu, Rada Stanu jako sąd kassacyjny załatwiał ostatecznie, z mocy artykułów 22, 77 i 91, téjże organizacyi kassacyjnej.

Dopiero Rada Stanu Królestwa Polskiego, z mocy konstytucyi tegoż Królestwa z r. 1815, artykułu 75, tudzież organizacyi Rady Stanu z tegoż roku, artykułów 37 i 52, niemniej artykułów 2 i 3 postanowienia królewskiego z dnia 30 marca (11 kwiet.) 1817 r., tymczasowe sprawowanie sądownictwa administracyjnego komissyom wojewódzkim w pierwszej instancyi poruczającego, uposażoną została *władzą ostatecznego wyrokowania* w trzech materjach rozpoznawaniu Rady Stanu ulegających a mianowicie:



- a. co do sporów jurysdykcyjnych między władzami administracyjnymi a sądowemi,
- b. co do spraw sądownictwu administracyjnemu podpadających;
- c. co do oddawania pod sąd kryminalny urzędników administracyjnych przez króla mianowanych.

We wszystkich innych materjach atrybucye Rady Stanu Królestwa pozostały na równi z atrybucyami Rady Stanu byłego Księstwa Warszawskiego.

Późniejszy jednakże Statut organiczny Królestwa z dnia 14 lutego 1832 r., konstytucyą z r. 1815 zastępujący, w artykule 38, jako też oparta na nim organizacya Rady Stanu z tegoż roku, w artykułach 47, 58 i 50, powróciły do dawniejszej teoryi stanowionej, wymagając na nowo zatwierdzenia przez namiestnika orzeczeń Rady Stanu co do sporów jurysdykcyjnych; zaś decyzyi Najwyższej co do oddawania pod sąd urzędników najwyższych a mianowicie: dyrektorów głównych; kontrollera generalnego; członków Rady Administracyjnej i Rady Stanu, oraz Komissyj Rządowych, przy zachowaniu wszakże ostateczności wyrokowania Rady Stanu w tym względzie co do innych urzędników administracyjnych przez Cesarza i Króla lub w Jego imieniu przez Namiestnika nominowanych.

Gdy tenże statut organiczny Królestwa i odpowiednia mu organizacya Rady Stanu, w materyi powyżej pod lit. b namienionej nic nie wyrzekły: przeto przyjąć należy, że ostateczność wyrokowania w sprawach sądownictwu administracyjnemu ulegających, na poprzedzających postanowieniach i zasadach, przy Radzie Stanu pozostała.

W systemacie tym organicznym ustawa o Warszawskich Departamentach IX i X Rządzącego Senatu, z roku 1842 według artykułu 87, żadnej zmiany w stosunku do Ogólnego Zebrania Rządzącego Senatu nie przedsiębrała, prócz policzenia w art. 85 do kategorii sporów jurysdykcyjnych, sporów o zakres władzy sądów duchownych, odnośnie do prawa o małżeństwie z r. 1836.

Stan atrybucyi Rady Stanu, w miarę jej ostatniej organizacyi z dnia 24 maja (5 czerwca) 1861 r., w ogólności odpowiada panującemu w toku ubiegłej epoki syste-

matowi organicznemu rządowemu, a w szczególności Rada Stanu w Ogólném swém Zebraniu mając poczytane sobie obrady do władzy prawodawczej i do władzy najwyższej wykonawczej odnoszące się, tém samém do sprawowania władzy ostatecznych orzeczeń nie jest upoważnioną; zaś w Składzie Sądzącym, o ile jej atrybucye do rozpoznawania sporów lub spraw w stosunku i w miarę interesu rządowego i społecznego częściowych, szczegółowych, jednostkowych się odnoszą, o tyle wykonywa władzę stanowczego i ostatecznego wyrokowania; o ile się zaś do ogólnego systematu i porządku organicznego rządowego i społecznego ściągają, o tyle jej decyzye wymagają zatwierdzenia Najwyższego lub Namiestnika. Stosownie do kardynalnej téj zasady Rada Stanu w Składzie Sądzącym, z mocy artykułów 18, 19, 20 i 21, organizacyi z r. 1861 stanowi ostatecznie:

- a. w sprawach sądownictwu administracyjnemu ulegających, według postanowień i przepisów już wyżej wyszczególnionych, a pod powagą konstytucyi z r. 1815 wydawanych.
- b. w sprawach defraudacyjnych, stosownie do zaprowadzonej Ukazem Cesarskim do Rządzącego Senatu *Państwa*, wydanym a przez Komissyą Rządową Sprawiedliwości w dniu 10 listopada 1850 r. w Dzienniku Praw, tomie 43 str. 347 ogłoszonym, wspólnej dla Cesarstwa i Królestwa, *taryfy* celnej, artykułu 998 i innych związkowych, z odwołania się od wyroków komory celnej i wydziału celnego, przy kancelaryi Namiestnika, przedtém do Ogólnego Zebrania Warszawskich departamentów R. S., a teraz do Rady Stanu przychodzących, w których summa skonfiskowanych towarów najmniej rubli 600 wynosi.
- c. co do żądań szlachectwa dziedzicznego lub osobistego, w zakresie atrybucyi byłej heroldyi królestwa, według prawa o Szlachectwie Polskiem z dnia 25 czerwca (7 lipca) 1836 r.

Na tych trzech kategoriycznych przedmiotach ogranicza się ostateczna władza Rady Stanu, jako składu sądzącego, gdy:



- d. co do sporów juryzdykcyjnych czyli kwestyj atrybucyjnych między administracją publiczną a sądownictwem, do których i spory atrybucyjne władz czyli sądów duchownych odnośnie do prawa o małżeństwie z r. 1836 należą, uznania i orzeczenia Rady Stanu w składzie sądzącym, jako do utrwalenia systemu normalnego zmierzające, jeżeli Namiestnik w Radzie Stanu składu sądzącego nie prezydował, jego zatwierdzenia wymagają; nakoniec
- e. co do wniosków w rzecz oddawania pod sąd, najwyższych i wyższych urzędników, już powyżej wymienionych: te zatwierdzeniu Najwyższemu ulegają.

W ciągu pół wieku, schodząc od r. 1807, przemiany w składzie organicznym Rady Stanu, oraz w jego nazwach, zachodziły nie tylko przy zmianach politycznych, ale i z przyczyn potrzeby pomnożenia liczby członków Rady Stanu, dla natłoku prac mnożących się około uporządkowania praw, procedur i organizacyi we wszelkich kierunkach i odnogach ogólnego zarządu i prawodawstwa.

Nader szczupłym był skład Rady Stanu w pierwszej chwili byłego Księstwa Warszawskiego, gdy zwłaszcza Rada Stanu i Rada Ministrów, z jednych i tychże samych członków się składała, a mianowicie, jak się to z artykułów 14, 13 i 8 konstytucyi, oraz § 2. w tytule I, i z § 2 w tytule II pierwszej organizacyi tak Rady Ministrów jak Rady Stanu okazuje, z sześciu ministrów następujących: sprawiedliwości, spraw wewnętrznych i wyznań, wojny, przychodów i skarbu, policyi, i ministra sekretarza stanu, zawsze przy boku króla: a to pod prezydentą króla lub vice-króla, którego wszakże nigdy nie było, lub prezesa mianowanego przez króla, czyli z siedmiu członków.

Komplet zaś do wszelkich działań ustanowionym był tak w Radzie Ministrów jak w Radzie Stanu, według § 2 tytułu I i § 4 tytułu II organizacyi, z czterech członków, a mianowicie z prezesa i trzech ministrów.

W oczy bije, że w tym nader szczupłym komplecie i składzie, Rada Stanu i Rada Ministrów, pomimo przydania im do pomocy czterech Referendarzy Stanu, nie były w stanie dopełniać rozmaitych powołań swoich, ani pod względem natłoku i ogromu prac, ani pod względem doj-

rzalności sądu w tylu szczegółach początkującego zarządu krajowego. Zawsze jednak podziwiać przychodzi trafność i ścisłość dekrétów królewskich w Dzienniku Praw byłego Księstwa Warszawskiego nagromadzonych.

Atoli w pierwszych dwóch lub trzech latach, Rada Stanu nie mogła się zajmować ani sądownictwem kassacyjném, ani administracyjném; aż dopiero po zanominiowaniu przez króla pewnej liczby do dwunastu radców stanu i wydaniu uzupełniającej organizacyi Rady Stanu z d. 19 września 1810 r., jako téż nieco wcześniéj osobnéj organizacyi sądu kassacyjnego z dnia 3 kwietnia 1810 r.

Podług organizacyi sądu kassacyjnego, do którego włączonych było czterech referendarzy do przedstawienia spraw, komplet Rady Stanu jako sądu kassacyjnego, w miarę artykułów 6, 18, 21, 97, i 7 był dwójaki, a mianowicie, *zwyczajny*, najmniej z *pięciu*, z prezydującego i czterech członków składający się, i *powiększony* najmniej z *dziwięciu* członków, wyłącznie prezydującego złożony, zawsze przy wpływie generalnego prokuratora przy sądzie kassacyjnym. Ostatni komplet ten przepisany był:

- a. do rozpoznawania i osądzenia powtórnej skargi kassacyjnej w jednéj i tejże samej sprawie;
- b. do rozpoznawania i ocenienia zaskarżeń prezesa lub sędziego sądu apelacyjnego lub prokuratora przy sądzie appellacyjnym, lub równego im w godności sędziego pokoju; niemniej
- c. według organizacyi Rady Stanu z dnia 19 września 1810 r. artykułu 31, do roztrząsania, układania i stanowiącia, raczéj wykończenia projektów do praw i urządzeń administracyi publicznej.

Do sprawowania innych atrybucyj, a wszczegółności do rozpoznawania:

- a. sporów w rzeczach administracyjnych, czyli spraw tak zwanemu *sądowi spornemu* Rady Stanu ulegających;
- b. sporów juryzdykcyjnych między administracją publiczną a sądownictwem;
- c. spraw dotyczących oddawania pod sąd kryminalny urzędników administracyi publicznej, przez króla nominowanych,



ustanowionym był komplet z siedmiu członków najmniej, według artykułów 44, 97 i 113, organizacyi Rady Stanu z dnia 10 września 1810 r.

*In novas fert animus mutata dicere formas corpora*, według rzymskiego poety Owidiusza: bo w epoce Królestwa Polskiego, Rada Stanu zachowawszy mniej lub więcej jednostajne atrybucye, w niektórych wszakże materjach wyższą władzą uposażone, występuje w nowych zrębach, formach i nazwach, stosownie do konstytucyi z roku 1815, Statutu organicznego Królestwa, z r. 1832 i organizacyi z r. 1861, nie pomnąc ustawy dotyczącej się Ogólnego Zebrania Warszawskich departamentów R. S.

Konstytucya z r. 1815, w artykułach 63, 65, 66, 73 i 76 podzieliła Radę Stanu, pod prezydencyą Króla lub jego Namiestnika na *Radę Administracyjną*, Radą Ministrów, za byłego Księztwa Waszawskiego zwaną i na *Ogólne Zgromadzenie* Rady Stanu. Rada Administracyjna składała się z Namiestnika i pięciu ministrów głównemi wydziałami czyli kommisjami rządowemi kierujących, tą koleją porządkową wymienionych, jako to: Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Sprawiedliwości, Spraw Wewnętrznych i Policyi, Wojny, Przychodów i Skarbu, jako téż z innych osób szczególnie przez Króla powołanych: szósty bowiem minister Sekretarz Stanu, zawsze przy boku królewskim zostawał.

*Ogólne zgromadzenie* Rady Stanu, w porze Księztwa warszawskiego presto Radą Stanu zwane, pod prezydencyą Króla lub jego Namiestnika lub w ich nieobecności, *pierwszego członka Rady*, stosownie do porządku w artykule 76, nie zaś w artykułach 63 i 66, jak to artykuł 73 mylnie przywodzi, oznaczonego, składało się z pięciu ministrów, z radców stanu i referendarzy, jako téż z osób szczególnie przez Króla powoływanych.

Do wszelkich bez różnicy orzeczeń Ogólnego Zgromadzenia Rady Stanu, organizacya Rady Stanu z dnia 19 listopada (1 grudnia) 1815 r. w artykułach 29, 37 i 52, ustanowiła komplet z siedmiu członków najmniej, nie wyłączając od stanowczego głosowania referendarzy stanu, ani osób szczególnie przez Króla do Rady Stanu powoływanych, z tém atoli obostrzeniem w artykule 38

też organizacyi objawioném, że do kompletu *spory jurysdykcyjne ostatecznie* rozstrzygającego, członkowie trybunału najwyższego, czyli sędziowie sądu najwyższej instancyi, stopień radców stanu mający wchodzić powinni.

Lubo późniejszym Statutem organicznym Królestwa z r. 1832, w miejscu usuniętej konstytucyi z r. 1815 organizm rządu i zarządu wielorako zmieniającym, Rada Administracyjna i Rada Stanu zachowaną została, jednakże skutkiem namienionych zmian, Rada Stanu nowych doznała przemian, gdy stosownie do artykułu 28 tegoż statutu, jako też artykułów 1 i 2 organizacyi Rady Stanu z r. 1832, do jej składu organicznego, pod prezydencyą Namiestnika lub w jego nieobecności, członka Najwyżej upoważnionego, prócz radców stanu i innych do stałego lub *czasowego* zasiadania Najwyżej wzywanych, wchodziłi, zamiast poprzedniczych pięciu ministrów, pod nową nazwą *trzej dyrektorowie główni*, jako z mocy artykułu 35 Statutu, trzema zawiadujący komisjami rządowymi, a mianowicie: spraw wewnętrznych, duchownych i oświecenia narodowego; sprawiedliwości, i przychodów i skarbu; nadto według artykułu 36 Statutu, pod nową nazwą *kontroller generalny* jako prezydujący w izbie obrachunkowej.

Do odrabiania zaś referatów organizacya Rady Stanu z r. 1832, w artykule 11 przydała siedmiu referendarzy, po dwóch do każdej z trzech komisyj rządowych, a jednego do izby obrachunkowej.

Z powodu ustanowienia powoływana organizacyą Rady Stanu, w artykule 7 do przygotowawczego rozwiązania sporów, spraw lub innych interesów do Rady Stanu wnoszonych, dwóch oddzielnych komisyj, jedną zawsze szczególnie z grona Rady Stanu przez prezydującego wyznaczonę; drugiej stałej Kommissyą Instrukcyjną zwanę, w każdej z nich, stosownie do artykułów 9 i 20 organizacyi, w komplecie *trzech* członków większością głosów działającą, Rada Stanu, w stosunku do tych dwóch komisyj, w artykułach 7, 24 i 26 Ogólném Zgromadzeniem zwana, stanowiła wszystkie swe orzeczenia bądź ostateczne, bądź zatwierdzeniu uległe, według artykułów 26, 27, 47 i 58 w komplecie z *siedmiu* członków



najmniej, oraz Namiestnika lub jego zastępcy Najwyżej powołanego, złożonym.

Stan organiczny tak wewnętrzny jak zewnętrzny Rady Stanu Królestwa uległ przeważnej przemianie, gdy po ustanowieniu w Radzie Państwa, osobnego Departamentu do spraw Królestwa Polskiego, Najwyższym Ukazem z dnia  $\frac{6}{18}$  września 1841 r., w miejsce Rady Stanu oraz Sądu Najwyższej Instancji, Warszawskie Departamenta IX i X i Ogólne ich Zebranie zaprowadzonymi zostały, a skutkiem tego i techniczne nazwy tak Rady Stanu jak Sądu Najwyższej Instancji w organizmie rządu krajowego znikły.

Stosownie do artykułów 5, 6, 2 i 10 powyższego Ukazu, jako też artykułów 3, 16, 18, 21 i 28 opartej na nim ustawy o Warszawskich Departamentach IX i X Rządzącego Senatu i Ogólnem ich zebraniu, *Ogólne Zebranie* pod prezydencją Namiestnika lub w razie przeszkody pod sterem wyznaczonego przez Namiestnika prezesa w osobie jednego z pierwszych członków któregośkolwiek departamentu lub wydziału lub prezesa heroldyi, składało się tylko z senatorów, z członków Rady Administracyjnej, oraz warszawskiego wojennego gubernatora; obok tych zaś z Naczelnego prokuratora przy Ogólnem zebraniu, nie licząc referenta do zdawania sprawy, jako też innych urzędników szczególnie do udzielenia objaśnień lub do narady wzywanych.

W celu utwierdzenia kompletu Ogólnego zebrania Senatu, ustawa powoływana w artykułach 87 i 90 wyrokła: że sposób załatwiania czynności w Ogólnem zebraniu Senatu będzie takiż sam, jaki dla przeszłej Rady Stanu, jej organizacją z r. 1832 był przepisany; że nadto wszelkie inne przepisy téjże organizacyi namienioną ustawą nie zmienione, nadal w swój mocy się zachowują: ztąd wypływa, że komplet Ogólnego zebrania Senatu do wszelkich narad lub orzeczeń składać się był powinien z 7miu członków najmniej, jako też z Namiestnika lub prezesa, większością głosów stanowiących.

Przywrócenie Rady Stanu Królestwa, przy usunięciu Ogólnego zebrania Senatu Ukazem Najwyższym z dnia 14 (26) marca 1861 r. nawiodło na okazalsze przeobra-

żenia w nadanej Najwyżej organizacyi téjże Rady z dnia 24 maja (5 czerwca) 1861 r. rozwinięte.

Rada Stanu Królestwa wystąpiła tu w nowej postaci organicznej, jakiej przedtém w całym toku ubiegłej od r. 1807 epoki nie okazywała.

Podzieloną jest na dwa większe oddziały a mianowicie: na *Ogólne Zebranie* i na tak zwany *Skład Sądzący*, którym do przygotowawczych prac cztery *wydziały* towarzyszą, a w szczególności Ogólnemu zebraniu trzy, jako to: a) prawodawczy; b) skarbowo-administracyjny; c) prośb i zażaleń; zaś składowi sądzącemu, d) wydział sporny.

Ogólne to zebranie Rady Stanu wcale nie jest podobnem do tak zwanego dawniej Ogólnego zgromadzenia lub zebrania Rady Stanu, według konstytucyi z r. 1815 lub statutu organicznego Królestwa z r. 1832, a nosi na sobie barwę ciała politycznego, powołanego do roztrząsań, obrad i orzeczeń *w zakresie władz prawodawczej i wykonawczej*, ku postępowi oświaty duchowej i dobra materialnego w społeczeństwie.

Natomiast, tak zwany Skład sądzący Rady Stanu, właściwie stanowi istotę dawniejszego zgromadzenia lub zebrania Ogólnego Rady Stanu, odpowiadając początkowym pierwiastkom Rady Stanu tak co do składu organicznego jak co do jej atrybucyi, prócz dodatkowych atrybucyj odnoszących się do heroldyi i rozpoznawania szlachectwa, jako téż do taryfy celnój.

*Ogólne* bowiem *zebranie* Rady Stanu, raz w roku lub nadzwyczajnie zwoływane składa się: pod prezydencją Namiestnika lub sprawującego jego obowiązki, lub vice-prezesa Rady Stanu:

a. z członków Rady administracyjnej, a mianowicie z czterech dyrektorów głównych czterema zawiadujących komisyjami rządowymi, następującemi: jednej ukazem z d. <sup>14</sup>/<sub>26</sub> marca 1861 roku pod nazwą „wyznań religijnych i oświecenia publicznego przywróconej; innych zaś sprawiedliwości; spraw wewnętrznych, tudzież przychodów i skarbu; nadto z kontrolera generalnego w izbie obrachunkowej prezydującego, jakotéż z innych naczelników



administracyi publicznej Najwyżej a oddzielnie powoływanych;

b. z senatorów po zniesioném Ogólném zebraniu warszawskich departamentów rządzącego senatu, według artykułu 2 ukazu z dnia 24 maja (5 czerwca) 1861 r., Ogólne zebranie to znoszącego;

c. z dwunastu stałych radców stanu, z których co rok czterech Najwyżej jest przeznaczonych do przewodniczenia w wydziałach rady stanu;

d. z członków rady stanu do stałego lub czasowego (rocznego) zasiadania Najwyżej powoływanych:

aa. z grona biskupów i wyższego duchowieństwa;

bb. z pomiędzy prezesów i członków rad gubernialnych, ukazem z d. 24 maja (5 czerwca) 1861 r. ustanowionych, oraz z władz towarzystwa kredytowego ziemskiego;

cc. z grona i ogółu obywateli krajowych;

e. z sekretarza rady stanu, zawiadującego tokiem porządkowym służby tak w kancelaryi, jak na posiedzeniach rady stanu, przy pomocy podsekretarza rady stanu;

f. z Referendarzy Stanu i vice-referendarzy, obecnych na Ogólném zebraniu ku pomocy w sporządzaniu protokołów obrad z posiedzeń rady stanu; nakoniec

g. z Delegatów, wyznaczonych szczególnie przez Namiestnika ku udzieleniu objaśnień co do przedmiotów pod rozprawę rady stanu wnoszonych.

Lubo całkowity komplet Ogólnego zebrania rady stanu, w duchu powoływania członków do jęj składu ściśle oznaczyć się nie daje, jednakże wszyscy bez różnicy *członkowie* rady stanu, bądź z urzędu zasiadający, bądź stałemi radcami stanu mianowani, bądź powoływani na członków stałych lub czasowych rady stanu, mają głos stanowczy; komplet zaś do orzeczeń według brzmienia artykułu 12 organizacyi ustanowionym jest na połowę członków w Warszawie obecnych.

Ciągle zaś odbywa właściwe swe powołanie *Rada stanu w składzie sądzącym*, jakoteż po wydziałach, gdy stósownie do artykułu 11 organizacyi *skład sądzący*, tworzy się z połączenia trzech wydziałów następujących:

prawodawczego, spornego i skarbowo-administracyjnego, czyli z dziewięciu stałych radców stanu.

Komplet rady stanu w składzie sędzącym, według artykułów 11, 20 i 21 organizacyi jest *dwojaki*: jeden *zwyczajny* z siedmiu członków najniższych; drugi *powiększony* przez dodanie trzech radców stanu nie należących do wydziałów, a zatem z dziesięciu członków najniższych złożony.

W zwyczajnym komplecie składu sędzącego rada stanu wykonywa największe swe attribucye, sprawując jurysdykcyą ostateczną, prawomocną w sprawach sądownictwu administracyjnemu ulegających, a w szczególności:

- a. stosownie do zasad i prawideł jeszcze w postanowieniu Namiestnika królewskiego z dnia 20 lutego 1816 r. dla ówczasowej tymczasowej Delegacyi administracyjnej w art. 6 i w tytule II przepisanych: o allewiacyą jednoroczną lub półroczną w podatkach skarbowych, i o pretensye wynikające z kontraktów dzierżawnych lub wszelkich innych między osobami prywatnemi a władzami skarbowemi lub administracyjnemi zawieranych.
- b. według nadanej w dniu 3 listopada 1850 r. Królestwu ustawy celnéj w sprawach defraudacyjnych, począwszy od 600 rubli wartości skonfiskowanego towaru; nadto:
- c. stanowi ostatecznie według ustawy o szlachectwie polskiem z dnia 25 czerwca (7 lipca) 1836 r. względem legitymacyi do szlachectwa dziedzicznego lub osobistego w zakresie attribucyi byłéj heroldyi Królestwa.

W komplecie powiększonym skład sędzący rady stanu rozpoznaje i decyduje, czyli raczej podług wyraźnego wyśłowienia się artykułu 20 organizacyi *czyni wnioski*, które podług następnego artykułu 21 téż organizacyi zatwierdzenia Najwyższego wymagają.

- d. w sprawach dotyczących się oddawania pod sąd (kryminalny) za wykroczenia w urzędowaniu, urzędników naczelných administracyjnych Najwyżéj nominowanych lub zatwierdzonych.



Z treści artykułu 21 w związku z artykułem poprzedzającym 20, jakoteż art. 11 organizacyi następuje się wątpliwość: w jakim komplecie, czy zwyczajnym, czy powiększonym składu sądzącego rozpoznawanemi być powinny

- e. spory juryzdykcyjne między władzami administracyjnymi a sądowemi zachodzić mogące, do których i spory o właściwość juryzdykcyi między władzami sądowemi cywilnemi a sądami duchownemi, lub między samemi sądami duchownemi należą. Wyroki rady stanu w składzie sądzącym w tego rodzaju sporach wydawane, ulegają zatwierdzeniu Namiestnika, jeżeli sam nie prezydował w tym składzie rady stanu.

*August Heylman.*

